

İstanbul Üniversitesi
Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi

TÜRK DİLİ I

**Prof. Dr. HAYATİ DEVELİ, Dr. Öğr. Üyesi ÖMER
YAĞMUR, Prof. Dr. AHMET NAİM ÇİÇEKLER, Dr. Öğr.
Üyesi MEHMET GÜRLEK, Öğr. Gör. SEVAL ERGÜDER,
Prof. Dr. MUSTAFA BALCI, Prof. Dr. DENİZ
MELANLIOĞLU, Prof. Dr. İBRAHİM GÜLTEKİN,**

İÇİNDEKİLER

- 1. İletişim Üzerine**
- 2. Dil Üzerine**
- 3. Dilin Birey ve Toplum Hayatındaki Yeri**
- 4. Dil Türleri**
- 5. Dil İlişkileri ve Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi**
- 6. Türkçenin Dil Ailesi ve Konuşulduğu Coğrafya**
- 7. Türkçenin Söz Varlığı**
- 8. Türkçenin Ses Özellikleri**
- 9. Türkçede Ses Olayları**
- 10. Anlam ve Anlambilimi**
- 11. Biçim Bilgisi**
- 12. Söz Dizimi**
- 13. Harf Devrimi, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumunun Çalışmaları, Atatürk'ün Türkçe Görüşü ve Güneş - Dil Teorisi**
- 14. Güncel Dil Sorunları**

1. İletişim Üzerine

Özlü Söz

Sözcükler şüphesiz insanlar tarafından kullanılan en güçlü ilaçlardır.

Rudyard Kipling

Kazanımlar

- Dil ile iletişim arasındaki ilişkiyi fark eder.
- İletişim kavramını tanır.
- İletişimin temel öğelerini kavrar.
- İletişim türlerini bilir.

Birlikte Düşünelim

1. Dil ve iletişim arasında nasıl bir ilişki vardır?
2. İletişim nedir?
3. İletişimin temel öğeleri hangileridir?
4. İletişim türleri nelerdir?

Başlamadan Önce

İletişim, bireyin içinde bulunduğu toplumun bir parçası olmasını sağlayan temel değişkenlerden biridir. İnsanın çevresini anlaması ve kendini ifade edebilmesinin en yaygın yolu olan iletişim, dil vasıtasıyla gerçekleşir. Konuyla ilgili bilgi sahibi olmak için öncelikle iletişimin belirli öğeleri hakkında bilgi sahibi olmaya ihtiyaç vardır. Böylelikle iletişim nedir, nasıl gerçekleşir gibi sorgulamalar daha anlamlı hâle gelebilir.

Giriş

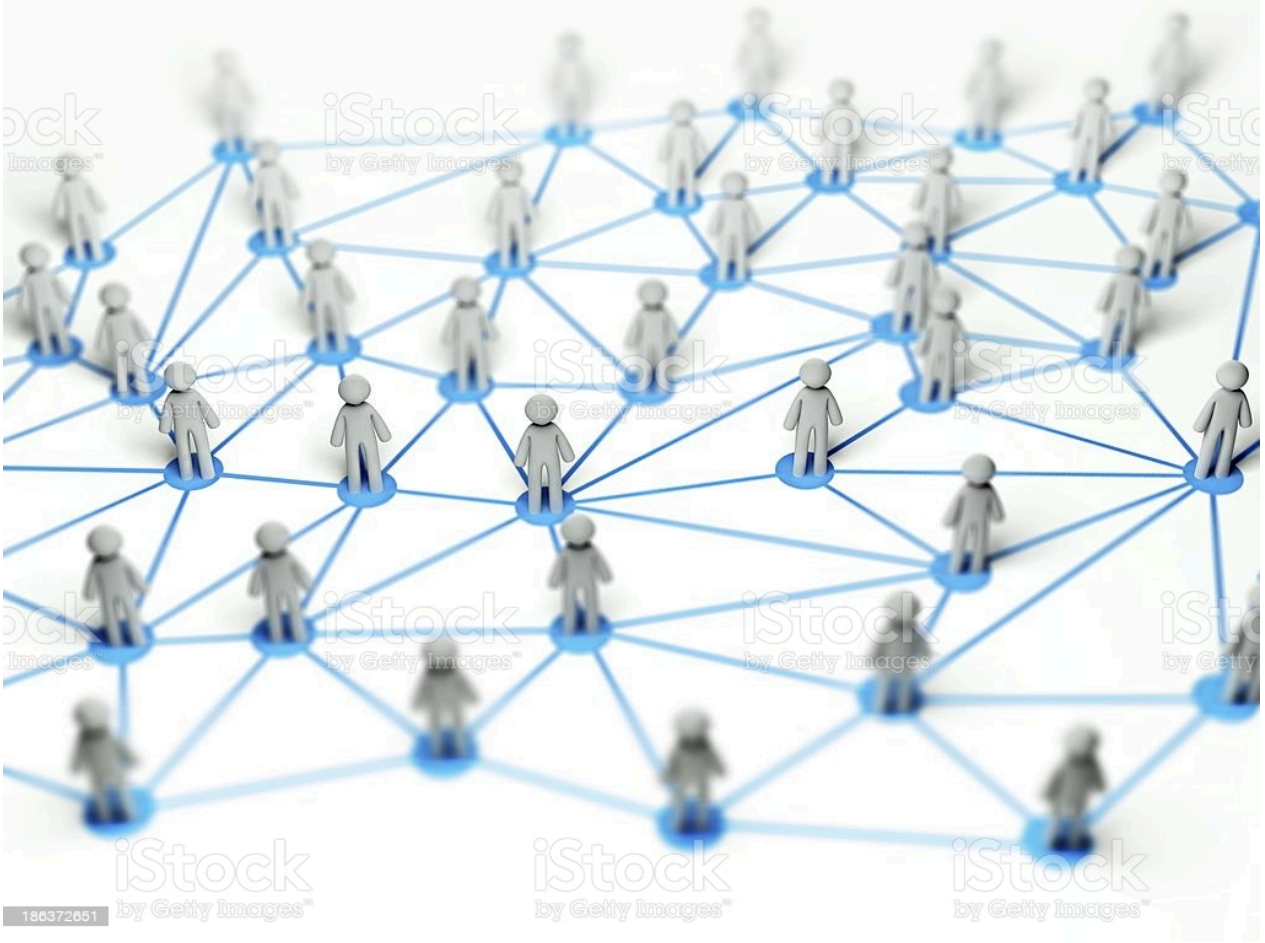

Ada

görseli: <https://www.istockphoto.com/tr/fotoğraf/tropik-ada-beach-dominik-cumhuriyeti-havadan-görünümü-gm690648166-127627457>

“İssiz bir adaya düşseniz yanınıza alacağınız üç eşya ne olurdu?” sorusu günlük hayatta anket türü uygulamalarda pek çok kez karşınıza çıkmıştır. Hemen insan zihni kendince bir sıralama yapar ve mantıklı veya mantıksız ilk üçünü oluşturur. Peki, bu soru nasıl ortaya çıktı, hiç düşündünüz mü? Bu konuda kesin bir bilgiye henüz rastlanmamıştır ancak ıssız ada dendiğinde akla Daniel Defoe’nun Robinson Crusoe’u gelmektedir. Eseri okumadıysanız bile kitapla ilgili kulak dolgunluğu muhakkak bir ön bilginiz vardır. Robinson Crusoe, geçirdiği gemi kazası neticesinde ıssız bir adaya düşer ve alışkın olmadığı zorlu şartlarda hayatta kalma mücadelesi verir. Bu mücadelede Cuma da kahramana eşlik eder. “İssiz adada Cuma varsa ada nasıl ıssız oluyor, bence mantıksız!” diyebilirsiniz, elbette bu bir kurgudur ancak Berk (2007) belirtilen duruma farklı bir bakış açısı ile yaklaşmakta ve Cuma’nın, Robinson’un varlığını sürdürebilmesi için iletişimsel bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Hatta roman, iletişim ve varlık sürdürme biçiminin kurgudan ve abartmadan arındırılarak nesnel ve bilimsel süreçlerle işlenmesinin tipik örneğidir. İnsanın varlığını sürdürmek için birilerine gereksinim duyması yani iletişim kurma ihtiyacı bir bakıma kitabın çıkış noktasıdır, denilebilir. Dolayısıyla iletişim, insanın varlığını idame ettirme şeklidir.

“Kim, kime hangi kanalı kullanarak ne diyor ve nasıl bir etki bırakıyor?” soruları etrafında şekillenen (Lasswell, 2007) iletişim, en basit tanımıyla iki kişi arasındaki bilgi alışverişidir. Türkçe Sözlük (2005)’te iletişim, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim.” olarak ifade edilmektedir. Bir başka tanımda iletişim “Bilgi alışverişi, karşılıklı ileti aktarımı, iletim eyleminin çift yönlü görünümü aynı zamanda bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımı.” şeklinde açıklanmaktadır (Güz vd., 2002, s. 184). Dökmen (1998, s. 321) ise iletişimi, “Katılanların bilgi/ sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreç.” şeklinde tanımlamaktadır. Aksan (1998) ve Başkan (2003), iletişim yerine “bildirişim” kelimesini kullanmayı tercih etmektedirler. Bildirişim, genellikle karşılıklı bilgi alışverişi anlamında kullanılmaktadır.

<https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/social-network-connection-concept-abstract-3d-illustration-gm186372651-27958528> İletişim, bir kişi ya da kişiler kümesinin başka bir kişiye veya kişiler kümesine düşünce içeriğini iletmesidir. Bu düşünce içeriği, doğruluk veya yanlışlık bakımından bir tutumun, duygunun, dileğin, güzel-çirkin, iyi kötü gibi çeşitli normatif kavramlar bakımından değerlendirme konusu olan semantik bütünün dile getirilişi olarak ele alınabilir. Bu iletimin doğal aracı dildir (Çalışkan ve Yeşil, 2005).

İnsanlığın doğuşuyla başlayan iletişim, canlıların varlıklarını sürdürebilmesi için gereklidir. Bütün eylemlerin temelinde ileti iletmek, etkilemek, ikna etmek, yönlendirmek, etkileşim kısacası iletişim vardır. Bireyin iletişim kurma gerekliliği ve gereksinimin doğasında var olduğu ve doğası gereği çevresiyle etkileşime geçmeden varlığını sürdüremeyeceği belirtilmektedir (Fromm, 1982, s. 43). Birey iletişimde bulunduğunda kendisini toplumsal bir varlık olarak kabul etmekte ve toplumun bir üyesi olarak kendinin farkına varmaktadır. Cüceloğlu'na (2008) göre içeriği ne olursa olsun bir sorunu çözmek için insanların düşünce alışverişinde bulunmaları, bir başka ifadeyle iletişim kurlmaları gerekir. İnsan yaşamında bu kadar anlamlı olan iletişim, hayatın her alanı için önemlidir. Dolayısıyla dili etkili kullanan etkili iletişim becerilerine sahip insanların varlığı, bir toplumun huzuru için ön koşuldur.

Cüceloğlu (2016) da iletişimin, kişisel ve toplumsal bir süreç olduğunu vurgulayarak gelişmiş iletişim becerilerinin, bireyin ve toplumun yaşamına zenginlik katacağını ifade etmekte ayrıca insan ilişkilerinin niteliğinin insanın yaşam kalitesini de belirlediğini dile getirmektedir. İletişimin temel özelliklerini Baltaş ve Baltaş (1992) şu şekilde sıralamaktadır:

- İletişimin ilk dakikaları, iletişim süreci için önemlidir.
- İletişim sadece bilgi alışverişi değildir.
- İletişim bir bütündür.

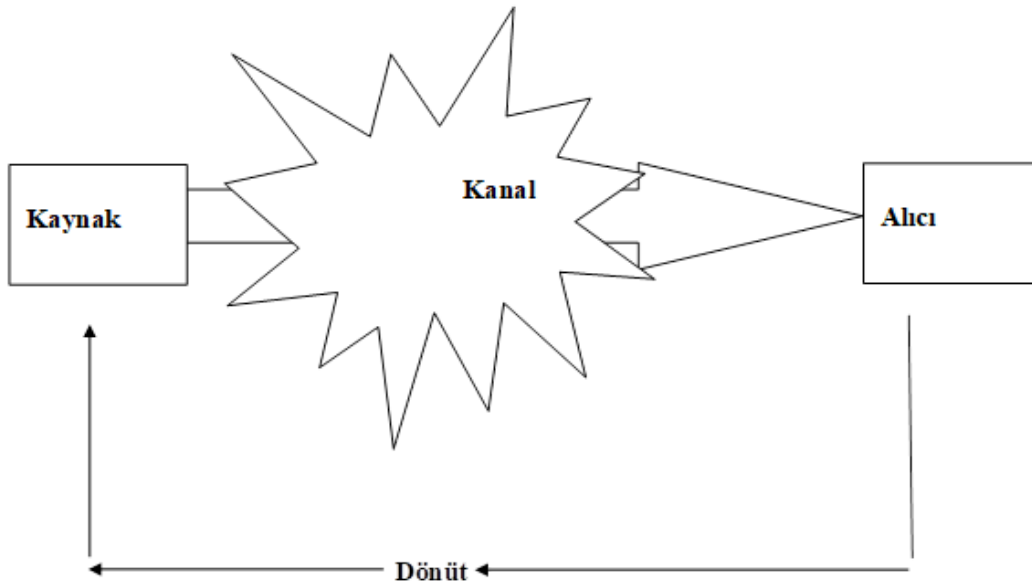
Kişiler arası etkileşimde ilk izlenim her zaman sürecin devam edip etmeyeceğini belirleyen önemli değişkenler arasında yer almaktadır. İletişimin ilk dakikalarında kişi, muhatabı hakkında bir hükme

varmakta ve onu; “Çok tatlı bir insan, hemen kanım kaynadı.”, “Burnu Kafdağı’nda, hiç hoşlanmadım.”, “İşe yaramaz bir insan olduğu belliydi.” gibi yargılarla etiketlemektedir. İşte bu etiketler ya iletişimin kesilmesine ya gönülsüz sürdürülmesine yol açar ya da devam etmesini sağlar. Bir bakıma iletişimin ilk dakikaları, iletişimin kaderini belirler. Elbette bunlar, zamanla değişebilecek ön yargılar olarak da değerlendirilebilir ancak ön yargılar çabuk değişim gösteren bir özelliğe maalesef sahip değildir. Bu nedenle iletişim sadece bir bilgi alışverişi olmaktan çıkar ve içinde duyguların, kişilerin dünyalarının bir yansımaya dönüşür. Dolayısıyla iletişim, kişinin muhatabıyla kurduğu bir eyleme dönüşür ve bu eylem sözlü ve sözsüz iletişimin birlikte işe koşulmasıyla gerçekleşen bir bütünlük arz eder.

İletişim bir süreçtir; bu süreç, bir bireyin (konuşanın), öteki bireylerin (dinleyenlerin) davranışlarını değiştirmek amacıyla o bireylere (genellikle sözel) birtakım uyarılar göndermesiyle başka bir ifadeyle onları ikna etmesiyle oluşur (Taşer, 2006). İletişim bir süreç olarak ele alındığında kaynaktan alıcıya uzanan bu sürecin işleminde birtakım unsurların bulunması gerekir. Bu unsurlar, iletişimin temel öğeleri olarak adlandırılmaktadır.

1.1. İletişimin Temel Öğeleri

Süreç, bir olayın düzenli olarak ve birbirini izleyen değişmelerle gelişmesi, başka bir olaya dönüşmesidir (Ozankaya, 1995, s. 110). Bu manada iletişimin tanımı ve niteliği dikkate alındığında iletişim bir süreçtir, denilebilir. Güngör’e (2013) göre bu süreç, karmaşık ve çok yönlü bir özelliğe sahiptir. Sürecin nasıl işlerlik kazandığını anlamak için süreçteki temel öğeler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. İletişim sürecini yapılandıran temel öğeler kaynak, mesaj, kanal, alıcı ve dönüttür (Ergin, 1995, s. 45). Bazı araştırmacılar, bu öğelere, iletişimin bir çevre içinde gerçekleştiğini dile getirerek “gürültü”yü de eklemektedirler. Şekil 1’de iletişim sürecinde yer alan temel öğeler ifade edilmektedir.

Şekil 1.

İletişim Sürecinde Yer Alan Öğeler

İlgili araştırmalarda iletişimin başlangıcının kaynak tarafından oluşturulduğu belirtilmektedir. İletişim sürecinin başlamasını sağlayan kaynağı Dökmen (1998, s. 321), “mesajın oluştuğu yer” olarak tanımlamaktadır. Kaynak tek bir kişi olabileceği gibi bir grup da olabilir. Kaynak belirli bir etki yaratmak isteyen ve yaratacağı etkiyi düşünmeden mesajı gönderen öğedir. İletişimin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için kaynağın yerine getirmesi gereken birtakım sorumluluklar vardır. Bunlar şu şekilde maddelenebilir:

- Alıcıya uygun, açık ve anlaşılır mesajlar oluşturmak
- Mesajı en iyi ve etkili olacak yolla (kanalla) alıcıya ulaştırmak

- Geri bildirimleri doğru anlamak ve değerlendirmek (Kırmızı, 2007: 14)

İletişimde süreç, kaynakta mesajın oluşmasıyla başlamaktadır. Çilenti'ye (1988, s. 47) göre kaynak için önemli olan yollanan mesajın anlamının, alıcı tarafından kendininkine yakın bir şekilde anlaşılmasıdır.

Kaynak tarafından oluşturulan sembollere “mesaj” denir. Araştırmacılar mesajı, “Bir şeyi aktarmayı, iletmeyi isteyen kaynağın ürettiği sözel, görsel ve görsel-ışitsel sembollerden oluşmuş somut bir üründür. Bir yaşantıya ait duygu ve düşüncelerin kodlanarak sözlü, sözsüz veya yazılı bir anlatımla alıcı kişiye ulaşmasını sağlayan sembollerdir.” şeklinde tanımlamaktadırlar (Batlaş ve Batlaş, 1992, s. 29). Kaynak, sahip olduğu bir duyguyu, bir düşüncüyü alıcı ile paylaşmak isterse onu, önce jest, mimik, hareket, ses, söz vb. gibi sembollerden en az biriyle oluşturulmuş bir mesaj hâline getirmek sonra da bu mesajı, bir araçla alıcının duygu organlarından en az birine iletmek zorundadır.

Mesajın ilerlerken kat ettiği yol üzerinde bulunan bütün kolaylaştırıcılar kanal olarak düşünülebilir. Kanalin görevi, mesajın alıcıya ulaşmasını sağlamaktır. Kaynak ve hedef birimler arasında yer alan ve işaret hâline dönüşmüş mesajın gitmesine olanak sağlayan yola veya geçide, “kanal” adı verilir (Cüceloğlu, 2008). Kanal, göndericiden yola çıkan mesajın hedefe ulaşmasını sağlayan ileticidir (Dökmen, 1998, s. 321). Kaynak, düzenlediği mesajları kanaldan bir alıcıya iletebildiği sürece iletişim gerçekleşmiş olur. İletişim sürecinde alıcı, iletilen mesajı çözümleyen taraftır. Alıcı tarafından işaret edilen taraf ya da taraflar, “kaynaktan gelen iletileri belli biyolojik ve psikososyal süreçlerden alıp yorumlayan ve bunlara sözlü, sözsüz tepkide bulunan kişi ya da gruplardır (Zıllıoğlu, 1996, s. 98). İletişim kanalları üç gruba ayrılır (Yüksel, 2013):

- Kaynak ile alıcının söz, yazı, resim, fotoğraf ve hareket gibi unsurlarla yüz yüze iletişim kurduğu *kişiler arası iletişim kanalı*
- Kaynak tarafından kodlanan mesajın televizyon, radyo vb. kitle iletişim kanalları vasıtasıyla alıcıya iletiildiği *kitle iletişim kanalı*
- Beş duygu organının iletişim kanalı olarak kullanılması

Cüceloğlu (2008), iletişim sırasında ne kadar çok kanal aktif hâle getirilirse iletişimin etkililiğinin o derece artacağını ifade etmektedir. İletişimin gerçekleşebilmesinde ve etkili olmasında kanal seçimi büyük bir öneme sahiptir. Kanal seçimi yaparken iletişimde ulaşılmak istenen amaçların, hedefin özelliklerinin, zamanın, mekân olanaklarının göz önünde bulundurulması gerekir (Zıllıoğlu, 1996). Çok yönlü bir süreç olan iletişimin devamını etkileyen bir başka önemli özellik de alıcının mesajı çözüp değerlendirmesinden sonra yeni bir mesaj kodlaması ve geri bildirimde bulunmasıdır (Batlaş ve Batlaş, 1992, s. 31). İletişim sürecinde kullanılan tüm öğeler geri bildirim alınması için organize edilmekte; gerçek ve sağlıklı iletişim geri bildirimle son şeklini almaktadır. Geri bildirim, mesajın alıcı tarafından anlaşılmasına bağlıdır. Bu anlamda Gürüz ve Temel (2011)'e göre geri bildirim dört biçimde sağlanmaktadır:

- Pozitif-negatif geri bildirim
- Hemen-gecikmiş geri bildirim
- Düşük kontrol- yüksek kontrol geri bildirim
- Eleştirel-destekleyici geri bildirim

Alıcının mesajla ilgili olumlu yargılarının söylenmesi pozitif geri bildirim, olumsuz düşüncelerini belirtmesi ise negatif geri bildirim ifade etmektedir. Mesajın alınmasından hemen sonra geri bildirimde bulunulması iletişim sürecini olumlu yönde etkilemektedir. Geri bildirim ayaküstü (düşük kontrol) gerçekleşebileceği gibi belirli bir amaca hizmet etmek (yüksek kontrol) için de düzenlenmiş olabilir. Hangisinin tercih edileceği ise iletişimin amacına göre şekillenmektedir. Geri bildirim sorgulayıcı ise eleştirel geri bildirim, paylaşım odaklıysa destekleyici geri bildirim gerçekleşmektedir.

Bilgi kaynağından yola çıkan mesaj ile hedefe ulaşan mesaj arasında fark varsa bu farkı yaratan faktöre “gürültü” adı verilmekte ve kimi araştırmacılar tarafından bir iletişim ögesi olarak kabul edilmektedir. Kaynağın ilettiği mesaj ile alıcıya ulaşan mesajın arasındaki fark gürültüdür ve gürültü fiziksel (trafikteki, telefondaki sesler vb.), psikolojik (önyargılar, tutumlar vb.), nöro-fizyolojik (işitme kaybı gibi) ve kültürel

(farklı kod sistemlerine sahip olma, kişisel deneyimler vb.) olmak üzere dört şekilde görülmektedir (Cüceloğlu, 2016):

Gürültünün yanı sıra iletişimi engelleyen başka unsurlar da bulunmaktadır. Gordon (1998), bu engelleri; emir vermek, gözdağı vermek, ahlak dersi vermek, yargılamak, eleştirmek, suçlamak, lakap takmak, alay etmek, aşırı övgüde bulunmak, verdiği sözü yerine getirmemek, konuyu saptırmak şeklinde sıralamaktadır. Sıralanan bu engellerin ortadan kaldırılması, etkileşime dayalı bir iletişimin gerçekleşmesi için bireylerin iletişim becerilerini geliştirmesi gerekmektedir. İletişim becerileri empati temelinde etkin dinleme, kendini tam ve doğru biçimde ifade etme, duygu ve düşünceleri maske takmadan ben dili ile iletme, “ben savaşı” vermeden, başkalarını küçük görmeden kendi haklarını koruma, sözel mesajlarla sözel olmayan mesajları uyumlu olarak kullanma olarak örneklenebilir. (Yüksel, 2010). Bunun için iletişim türleri hakkında bilgi sahibi olmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.2. İletişim Türleri

İletişim sürecinde iletişimin amacına, hedef kitlenin özelliklerine, ortamına vb. göre iletişimin türü farklılaşmaktadır. Alanyazında iletişim türlerine yönelik farklı tasniflerin olduğu görülmektedir. Bu tasniflerde her ne kadar adlar farklılaşsa da içerikte ortaklıklar bulunmaktadır. Bu çalışmada araştırmacıların (Kaya, 2016; Üstünel, 2011; Zıllıoğlu, 1996) yaptığı sınıflamalardan hareketle yaygın kullanılanlar esas alınmıştır.

1.2.1. Etkilerine Göre İletişim

Etkilerine göre iletişim olumlu ve olumsuz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Kaya, 2016). Olumlu iletişim öz saygı geliştirici dil, ben dili, etkin dinleme, tam mesaj yollama, duygu ve içerik yansıtma, kişiselleştirme, asgari düzeyde teşvik, konuşmaya açık davet ve karşılıklı sorun çözme becerisiyle gerçekleşir. Olumsuz iletişimde ise öz saygı zedeleyici dil ve sen dili kullanılırken birden fazla mesaj veya tamamlanmamış mesaj gönderilmek suretiyle iletişim engelleri ortaya çıkar (Voltan Acar, 2015). Etkili bir iletişim için olumlu iletişim gerçekleşmesi gerekir.

1.2.2. Yönüne Göre İletişim

Yönüne göre iletişimin tek ve çift yönlü olmak üzere iki türü vardır. Harold’a (1972) göre tek yönlü iletişim; mesajın kaynaktan alıcıya, alıcının aktif geri bildirimini beklemeden ulaştırılmasıdır. Tek yönlü iletişimde muhatap bir kişi olabileceği gibi bir grup da olabilir. Bu iletişim türündeki amaç, etkileşimden ziyade bilgi aktarımını sağlamasıdır (Tutar, 2004). Çift yönlü iletişim kaynağın mesajına, alıcının geri bildirimde bulunması ile gerçekleşmektedir (Kaya, 2016).

Buna göre tek yönlü ve çift yönlü iletişim arasındaki farklar şöyle verilebilir:

- Tek yönlü iletişimde kontrol kaynakta olduğu için çift yönlü iletişime göre daha hızlı ilerler.
- Tek yönlü iletişimde mesajın doğru ve tam bir şekilde alıcıya ulaşma durumundan emin olunamazken çift yönlü de mesajın anlaşılabilirliği kontrol edilebilir.
- Çift yönlü iletişimde alıcı, iletişime tek yönlüye göre daha odaklanmış bir hâldedir.
- Tek yönlü iletişime nazaran çift yönlü iletişim daha demokratik bir iletişim biçimidir (Küçükaslan, 2014; Tutar, 2004).

Sıralanan maddelere bakıldığında tek yönlü iletişim, kişiler arası etkileşimi sağlamada çift yönlü iletişime göre yetersiz kalmaktadır, denilebilir. İletişimin yönünü belirlemede iletişim ortamının belirleyici olduğu söylenebilir. Bir panel, konferans vb. dinlenirken genellikle iletişim tek yönlüdür ancak bir ders sürecinde iletişim çift yönlü olarak değerlendirilebilir.

1.2.3. Kullanılan Kod ve Sistemlere Göre İletişim

Dili kullanan insanoğlu duygu ve düşünceleri gerek sözlü gerek yazılı gerekse sözsüz iletilerle karşısındakine aktarmaktadır. Bu aktarım sırasında kişinin kendini nasıl ifade etmek istediği kullanacağı kod sistemini de belirlemektedir. Kullanılan kod sistemine göre iletişim türleri; sözlü, yazılı, sözsüz, simgesel ve sanatsal iletişim olmak üzere beş ana başlık altında toplanabilir.

1.2.3.1. Sözlü İletişim

Sözlü iletişimin en önemli unsuru, dildir. Bu tür iletişimde iki farklı iletişimsel buluşma vardır (Bıçakçı,1998). Biri aynı iletişim ortamının paylaşımına dayanan yüz yüze iletişimdir. Diğer ise teknoloji ve bilişim alanındaki gelişmeler neticesinde teknolojik araçlarla gerçekleştirilen iletişimdir (telefonla konuşma gibi). Robbins (1991), hızlı olması ve geri bildirimin hemen alınması nedeniyle en etkili iletişim biçiminin yüz yüze olan sözlü iletişim olduğunu belirtmektedir. Sözlü iletişim, dil ve dil ötesi olmak üzere iki temel niteliğe sahiptir. Dökmen (2008), iletişimde kişilerin “ne söyledikleri”nin dille, “nasıl söyledikleri”nin ise dil ötesi iletişimle ilgili olduğunu söylemektedir. Buna göre anlatma becerilerinden biri olan konuşma sözlü iletişimin dil boyutunu oluştururken ses tonu, ses hızı, şiddeti gibi özellikler de dil ötesi iletişimin içeriğini temsil etmektedir. Dolayısıyla kişinin konuşma becerisindeki gelişimi ile anlamayı sağlayan dinlemedeki yeterliği sözlü iletişimin başarısını belirleyen temel değişkenlere dönüşmektedir. Becerilerle birlikte sahip olunan bireysel söz varlığı da neyin, ne ölçüde alıcıya aktarılacağına da sınırlarını çizmektedir.

Işık ve Biber (2010), sözlü iletişimin kapsamını genişleterek insanlar arasındaki her türlü karşılıklı konuşma ve yazışmayı sözlü iletişimin içinde düşünmektedirler. Ancak kimi kaynaklarda ayrı bir başlık altında değerlendirildiği görülmektedir. İletişimin dilsel boyutu dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin kullanımıyla gerçekleşmektedir. Bunların tek başlık altında değerlendirilmesi doğru bir yaklaşımdır ancak burada vurgu açısından bir ayrım söz konusudur.

1.2.3.2. Yazılı İletişim

Yazma ve okuma becerilerine dayanan yazılı iletişim, Yazılı iletişimde mesajlar, sözcüklerle kodlanarak yazılı formatta sunulur (Kaya, 2016). Yazılı iletişim, gönderici ve alıcının mesajı tekrar okumasına, belgelerin saklanabilir olması sebebi ile hataların en aza indirilmesine olanak vermektedir (Usluata, 1995). Yazılı iletişim, daha çok iş hayatında ve devletle olan ilişkilerde kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra edebiyatta yazar, eser ve okur arasında kurulan etkileşim de bir yazılı iletişim örneğidir. Sözlü iletişim ifade edilenler doğrultusunda sözel ve yazılı iletişim olmak üzere iki kategoride ele alınabilir. Sözel iletişim, dinleme ve konuşma becerilerinin; yazılı iletişim ise yazma ve okuma becerilerinin etkin kullanımı ile gerçekleşmektedir. Birey günlük hayatında en çok sözel iletişimi tercih etmektedir.

1.2.3.3. Sözsüz İletişim

Beden, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde verdiği mesajlarla bir iletişim kanalı olma özelliği taşımaktadır (Hartley ve Karınch, 2013). Bu anlamda sözsüz iletişim, insanların çeşitli iç ve dış uyarıcılara karşı söze dökemediklerini vücut hareketleri ile anlatmasıdır (Hellriegel vd.,1989). Sözsüz iletişim yoluyla konuşmadan birtakım anlamlar muhabata iletebilir, örneğin baş sallanarak bir görüşün onaylandığı ifade edilebilir. Sözle birlikte kullanıldığında ise sözsüz iletişim sözle gönderilen mesajları pekiştirmekte ve açıkça dile getirilmemiş ayrıntıların fark edilmesini sağlamaktadır. Günlük yaşamda kimi zaman bilinçli kimi zaman bilinçsizce başvurulmuş sözsüz iletişim unsurları oldukça sık kullanılmaktadır (Zıllıoğlu, 1996). Hatta Cüceloğlu'na (2016) göre mesaj alışverişinin küçük bir bölümünü sözlü mesajlar oluştururken sözsüz mesajlar iletişimde daha büyük bir yer kaplamaktadır. Sözsüz iletişim, bir anlamda iletişimde duyguların aktarılmasını sağlar (kaşların çatılması gibi).

Sözsüz iletişim; göz teması, jest ve mimikler, bedenin duruşu, özel alan, giyim, dokunma, söyleyiş biçimini içermektedir. Etkili bir iletişimden söz etmek için dil becerilerinin yanı sıra sözsüz iletişim becerilerine de sahip olmak gerekir. Lazar (2000), sözlü iletişimin jest ve mimiklerle, beden dilinin kullanımı ile desteklenmesinin iletişimi zenginleştirdiğini ve etkililiğini artırdığını vurgulamaktadır.

1.2.4. İlişki Sistemlerine Göre İletişim

İşsel, kişilerarası, grup içi iletişim ile kitle iletişimi, ilişki sistemine göre iletişim çeşitlerini oluşturmaktadır. İşsel iletişim, bireyin kendisiyle, iç dünyasıyla kurmuş olduğu iletişim biçimidir. Kişi-içi iletişim olarak da adlandırılmaktadır. Kaya (2016), kaynak da hedef de mesajı gönderen de alıp yorumlayan da kişinin kendisidir, şeklinde işsel iletişimi açıklamaktadır.

Kişilerarası iletişim; çeşitli neden ve amaçlarla, farklı kurallarla yapılandırılmış yer ve zamanda, yüz yüze veya değişik araçlar kullanılarak anında veya zamansal farklılıklarla, toplumsal roller ve ilişkisellikler ile bireylerin kişisel özelliklerine göre değişen biçimlerde, değişen yakınlıkta, yoğunlukta olabilen iletişimi karşılamak için kullanılan bir kavramdır (Küçükaslan, 2014). Öğretmen-öğrenci etkileşimi, akran etkileşimi bu türe örnek olarak verilebilir. Birey, günlük hayatında farklı ortamlarda sürekli bir grubun üyesi durumundadır. Bu grupların varlıklarını devam ettirmesi iletişimin ne ölçüde etkili olduğu ile yakından ilgilidir. İlişki sistemine göre son türden söz etmek gerekirse televizyon, İnternet, dergi vb. iletişim araçları ile bireyin kurduğu iletişimin adıdır, kitle iletişimi. Kitle iletişiminde alıcının kaynağa geri bildirimi oldukça sınırlı olduğu için süreçte tek yönlü bir iletişimden bahsedilebilir. Ancak kitle iletişiminin zamana yayılan ve toplumları derinden etkileyen bir yapısının olduğu da bilinmektedir.

Kısaca içerikleri hakkında bilgi verilen iletişim türlerinin yanı sıra alanyazında bireylerin konumlarına göre iletişim ve zaman ve mekân boyutuna göre iletişimden de bahsedilmektedir. Bireylerin konumlarına göre iletişimde belirleyici etmen statülerdir. Zaman ve mekân boyutundan kastedilen ise iletişimin yüz yüze mi uzaktan mı gerçekleştiğiyle alakalıdır.

İletişimin amacı ve türü ne olursa olsun sağlıklı bir iletişim süreci için bireylerin empati/duygudaşlık adı verilen beceriye sahip olması gerekmektedir. Tabak (1999) empatiyi bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak olaylara o kişinin gözüyle bakması, o kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak algılaması ve bu durumu o insana iletmesi biçiminde açıklamaktadır. Dökmen (1998), empatiye dayalı iletişimde iletişim çatışmalarının ortadan kalktığını ifade etmektedir. Empati yeteneği güçlü bireylerin iletişimde daha başarılı olduğu bilinen bir gerçektir. Sağduyu ile kurulan iletişim, toplumun huzuru ve devamlılığı için de bir gerekliliktir, denilebilir.

Bölüm Özeti

- İletişim, bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımı, haberleşme demektir. İnsanlığın doğuşuyla başlayan iletişim, canlıların varlıklarını sürdürebilmesi için gereklidir. Bütün eylemlerin temelinde ileti iletmek, etkilemek, ikna etmek, yönlendirmek, etkileşim kısacası iletişim vardır.
- İletişimin beş temel ögesi bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar, bunların yanı sıra gürültünün de iletişimin temel öğelerinden biri olduğunu savunmaktadır. İletişimde süreç, kaynaktan mesajın oluşmasıyla başlamaktadır. Kaynak tarafından oluşturulan sembollere mesaj denir. Mesajın ilerlerken kat ettiği yol üzerinde bulunan bütün kolaylaştırıcılar kanal olarak düşünülebilir. Kanalin görevi, mesajın alıcıya ulaşmasını sağlamaktır. İletişim sürecinde alıcı, iletilen mesajı çözümleyen taraftır. Çok yönlü bir süreç olan iletişimin devamını etkileyen bir başka önemli özellik de alıcının mesajı çözüp değerlendirmesinden sonra yeni bir mesaj kodlaması ve geri bildirimde bulunmasıdır. Bilgi kaynağından yola çıkan mesaj ile hedefe ulaşan mesaj arasında fark varsa bu farkı yaratan faktöre gürültü denmektedir.
- İletişim sürecinde iletişimin amacına, hedef kitlenin özelliklerine, ortamına vb. göre iletişimin türü farklılaşmaktadır. Etkilerine göre (olumlu/olumsuz), yönüne göre (tek yönlü çift yönlü), kullanılan kod ve sistemlerine göre (sözlü, sözsüz, yazılı), ilişki sistemlerine göre (işsel, kişilerarası, grup içi iletişim ile kitle iletişimi) türler iletişimin en yaygın kullanılan türleri olarak değerlendirilir.

Kaynakça

Aksan, D. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

Baltaş, Z. ve Baltas, A. (1992). *Bedenin Dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Başkan, Ö. (2003). *Bildirişim*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Berk, E. (2007). *Yazınsal İletişim ve Halkla İlişkiler*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Cüceloğlu, D. (2008). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çalışkan N ve Yeşil R (2005). Eğitim Sürecinde Öğretmenin Beden Dili. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 199-207.
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Dökmen Ü. (1998). *İletişim Çalışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen, Ü. (2008). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, A. (1995). *Öğretim Teknolojisi - İletişim*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum*. (Çev. Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gordon, T. (1998). *Etkili Öğretmenlik Eğitimi*. (Çev. E. Aksay), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Güngör, N. (2013). *İletişime Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürüz, D. ve Temel, E. A. (2011). *Kişilerarası İletişim, Bilgiler-Etkiler-Engeller*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Güz, N. vd. (2002). *Etkili İletişim Terimleri*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Hartley, P. (2014). *Kişilerarası İletişim*(Çev. Ülkü Doğanay). Ankara: İmge Yayınları.
- Hellriegel, D. ve Slocum, J. W. (1989). *Organizational Behavior*. USA: West Publishing Company
- Işık, M. ve Biber, L. (2010). İletişim, İletişim Süreci ve İletişim Çeşitleri. (Editör Metin Işık). *Genel ve Teknik İletişim* içinde. Konya: Eğitim Kitabevi. ss. 10-41.
- Kaya, A (2016). İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve Süreçler. (Editör A. Kaya). *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* içinde. Ankara: PegemA Yayınları. ss. 2-29.
- Kırmızı, H. (2007). *Genel ve Teknik İletişim*. Trabzon: Celepler.
- Küçükaslan, N. (2014). *Etkili İletişim Teknikleri*. İstanbul: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Lasswell, H. D. (2007). The Structure and Function of Communication in Society. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24, 215-228.
- Lazar, J. (2000). *İletişim Bilimi*(Çev. Cengiz Arık). Ankara: Vadi Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1995). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Robbins, S. P. (1991). *Örgütsel Davranışın Temelleri*. (Çev. S. A. Öztürk), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tabak, R. S. (1999). *Sağlık İletişimi*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Taşer, S. (2006). *Konuşma Eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Tutar, H. (2004). *Genel ve Teknik İletişim*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yayınları.
- Usluata, A (1995). *İletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üstünel, G. (2011). Etkili İletişim Becerileri ve Beden Dili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Tekirdağ.

Voltan Acar, N. (2015). *İnsan ilişkileri-İletişim*. Ankara: Nobel Yayınları.

Yüksel, H. (2013). Etkili İletişim. (Editör Uğur Demiray). *Konuşma ve Dinleme* içinde. Ankara: PegemA Yayınları. ss. 134–184.

Yüksel, Ş. F. (2010). İletişim Becerilerine Genel Bir Bakış. (Editör A. Kaya). *Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim* içinde. Ankara: PegemA Yayınları.

Zıllıoğlu, M (1996). *İletişim Nedir?*.İstanbul: Cem Yayınevi.

Ünite Soruları

Soru-1 :

“Mesajın ilerlerken kat ettiği yol üzerindeki bütün kolaylaştırıcılara ... adı verilmektedir.” Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

(Çoktan Seçmeli)

(A) Kaynak

(B) Gürültü

(C) Kanal

(D) Alıcı

Geri bildirim

Cevap-1 :

Kanal

Soru-2 :

Aşağıdakilerden hangisi ilişki sistemlerine göre iletişim türlerinden biri değildir?

(Çoktan Seçmeli)

(A) İçsel

(B) Grup içi

(C) Tek yönlü

(D) Kitle

Kişilerarası

Cevap-2 :

Tek yönlü

Soru-3 :

Aşağıdakilerden hangisi bir geri bildirim türü değildir?

(Çoktan Seçmeli)

- (A) Pozitif-negatif geri bildirim
- (B) Hemen-gecikmiş geri bildirim
- (C) Düşük kontrol- yüksek kontrol geri bildirim
- (D) Empatik geri bildirim

Eleştirel-destekleyici geri bildirim

Cevap-3 :

Empatik geri bildirim

Soru-4 :

Aşağıdakilerden hangisi kaynağın ürettiği sözel, görsel vb. sembollerden oluşan somut ürüne verilen addır?

(Çoktan Seçmeli)

- (A) Alıcı
- (B) Geri bildirim
- (C) Gürültü
- (D) Kanal
- (E) Mesaj

Cevap-4 :

Mesaj

Soru-5 :

Aşağıdaki iletişim ögelerinden hangisi iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir?

(Çoktan Seçmeli)

- (A) Kaynak
- (B) Geri bildirim
- (C) Kanal
- (D) Alıcı

Gürültü

Cevap-5 :

Geri bildirim

Soru-6 :

Aşağıdakilerden hangisinin iletişimin temel ögesi olma durumu tartışmalıdır?

(Çoktan Seçmeli)

(A) Gürültü

(B) Mesaj

(C) Kanal

(D) Alıcı

Geri bildirim

Cevap-6 :

Gürültü

Soru-7 :

İletişim türleri ile ilgili verilen aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

(Çoktan Seçmeli)

(A) Üzerinde uzlaşılan bir tür tasnifi yoktur.

(B) Sık kullanılan dört iletişim türü vardır.

(C) Empati, iletişim türlerinin hepsinde kullanılır.

(D) Etkilerine göre iletişim üç başlıkta ele alınır.

Kod sitemine göre üç tür iletişim vardır.

Cevap-7 :

Etkilerine göre iletişim üç başlıkta ele alınır.

Soru-8 :

Aşağıdakilerden hangisi tek yönlü iletişimin özelliklerinden biri değildir?

(Çoktan Seçmeli)

(A) Kontrol kaynakta olduğu için daha hızlı ilerler.

(B) Aktif geri bildirim bir zorunluluk değildir.

(C) Alıcı, dikkatini toplamada zorluk yaşayabilir.

(D) Bilgi aktarımını esasında şekillenen bir türdür.

(E) En demokratik iletişim türü olarak bilinir.

Cevap-8 :

En demokratik iletişim türü olarak bilinir.

Soru-9 :

İletişimde duyguların aktarılmasına odaklanan iletişim türü aşağıdakilerden hangisidir?

(Çoktan Seçmeli)

- (A) Sözsüz
- (B) Yazılı
- (C) Sözlü
- (D) Çift yönlü
- Olumlu

Cevap-9 :

Sözsüz

Soru-10 :

- I. Yaratıcı öz geçmişte kişi güçlü ve zayıf yönlerini ön plana çıkarır.
 - II. İşlevsel öz geçmiş özellikle yeni mezunlar tarafından tercih edilir.
 - III. Kronolojik öz geçmişte verilen bilgilerin takibi diğer türlere göre daha kolaydır.
- Buna göre öz geçmiş ile ilgili verilen bilgilerden hangisi doğrudur?
- (Çoktan Seçmeli)

- (A) Yalnız I
- (B) Yalnız II
- (C) Yalnız III
- (D) I-II
- (E) I-III

Cevap-10 :

I-III

2. Dil Üzerine

Özlü Söz

Unutmayın! Başka hiçbir dil bilmeden sizi Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar götürecek tek bir dil vardır, Türkçe! Dilinize sahip çıkın.

Oktay Sinanoğlu

Kazanımlar

1. Dil kavramını tanır.
2. Dilin beyindeki organizasyonunu kavrar.
3. Dil ve dinleme becerilerini bilir.
4. Okuma becerisini ayırt eder.
5. Yazma becerisini bilir.

Birlikte Düşünelim

1. Dil nedir?
2. Dilin beyindeki organizasyonu nasıldır?
3. İletişim açısından dinleme nasıl bir işleve sahiptir?
4. Konuşma becerisinin fonksiyonu nedir?
5. Okuma becerisi nedir?
6. Yazma becerisi iletişimde nasıl kullanılır?

Başlamadan Önce

Bir önceki bölümde iletişim ve temel iletişim kavramlarını ele almıştır. Bu bölümün konusunu ise insana özgü eşsiz bir sistem olan dil oluşturmaktadır. Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir vasıta. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört beceriden meydana gelen dilin, beyinde nasıl gerçekleştiği ile ilgili elde edilen bilgiler oldukça ilginçtir. Dilin işleyişi hakkında bilgi sahibi olmak insanlarla kurulan etkileşimin seyri açısından önemlidir. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini etkin kullanabilen birey, çevresini anlamada ve kendini anlatmada sorunla karşılaşmaz ve yaşadığı toplumda etkili iletişim kurar. Böylece dilin sunduğu imkânlardan faydalanmış olur.